

TÜRK EVİNİN GELİŞİMİ/Development of Turkish Houses

13.yy ile 17.yy arasında Anadolu'daki Türk evlerine ilişkin bilgiler ve veriler çok azdır. Minyatürler de ancak 15. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır.

Nasuh-el-Matraki tarafından 16.yüzyılın ilk yarısında yapılan minyatürlerde basit, standart tip evler,

16. yüzyılın 2.yarisına ait Hünername'de bazı hükümdar köşkleri,

17. yüzyılın 2.yarisına ait Tercüme-i Şakayık-i Numaniye'de evlerin ahşap kaplamaları, cumbalar ve kafa pencereleri resmedilmiştir.

1720-1730 yılları arasında yapılmış
bir minyatür

- Vakfiyeler, mahkeme kayıtları ve İmparatorluk Divanı hükümleri gibi belgelerdeki bilgilerden de bazı genel yargılara ulaşılabilmektedir.
- Bu bilgilerden İstanbul'daki konut mimarisinin 15. yy' da Anadolu'daki konutlardan farklı olarak sıra ev düzeninde oluştuğu, bundan da Bizans dönemi kent dokusunun sürdürüldüğü anlaşılmaktadır .

- 16. yüzyıldaki bazı divan kayıtlarından da çoğu yapının kagir olduğu anlaşılmaktadır.
- Ahşap yapılar daha çok 16. yüzyıl sonu, 17.yüzyılda yaygınlaşmış olmalıdır. 1660 yılında çıkan büyük yangından sonra ahşap yapıların yapılması yasaklanmıştır.
- Tarihi belgelere göre Hayatlı Türk evinin gelişim döneminin 13. ve 16 yüzyıllar arasında olduğu bilinmekte, fakat gelişiminin aşamaları açıklanamamaktadır.

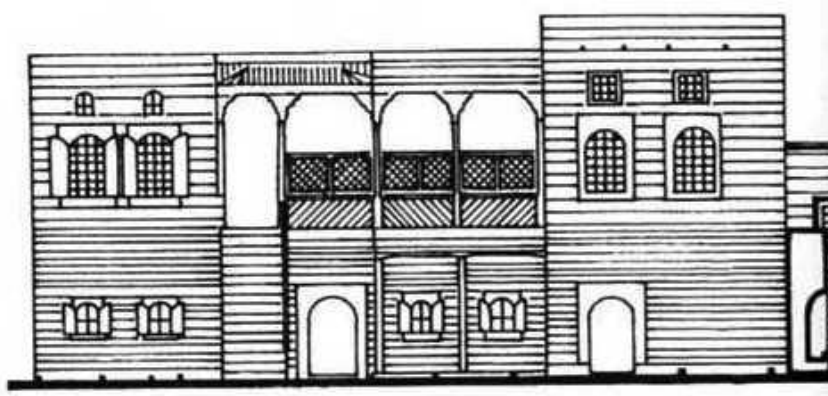
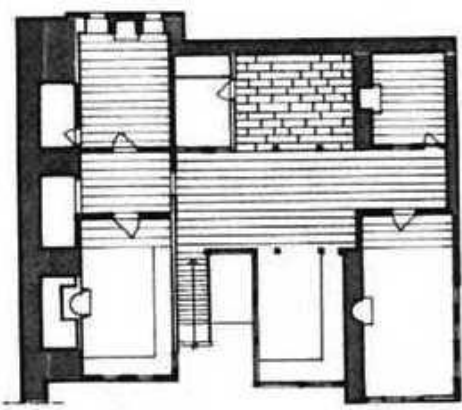
Eldem, Türk evinin gelişimini dönemlere ayırır.

- 16. ve 17.yüzyıllara ait **1.dönem evleri** (batı ve kuzeybatı Anadolu)
- 18 yüzyıl'da **2.dönem evleri** (İstanbul ve Marmara bölgesi)
- 19. yüzyıl'da **3. ve son dönem evleri** (batılı konut biçiminin hakim olduğu dönem)

•BİRİNCİ DÖNEM EVLERİ/First Period Turkish Houses

Kayseri Güpgüpoğlu Konağı (15.yy) bilinen en eski hayatlı ev öğelerini içeren bir örnektir. Suriye geleneğinden etkilenmiş olan bu kâgir evin selamlık bölümünün 1. katında daha sonraki hayatlı evlerin temel unsurları ve özellikleri bulunur.

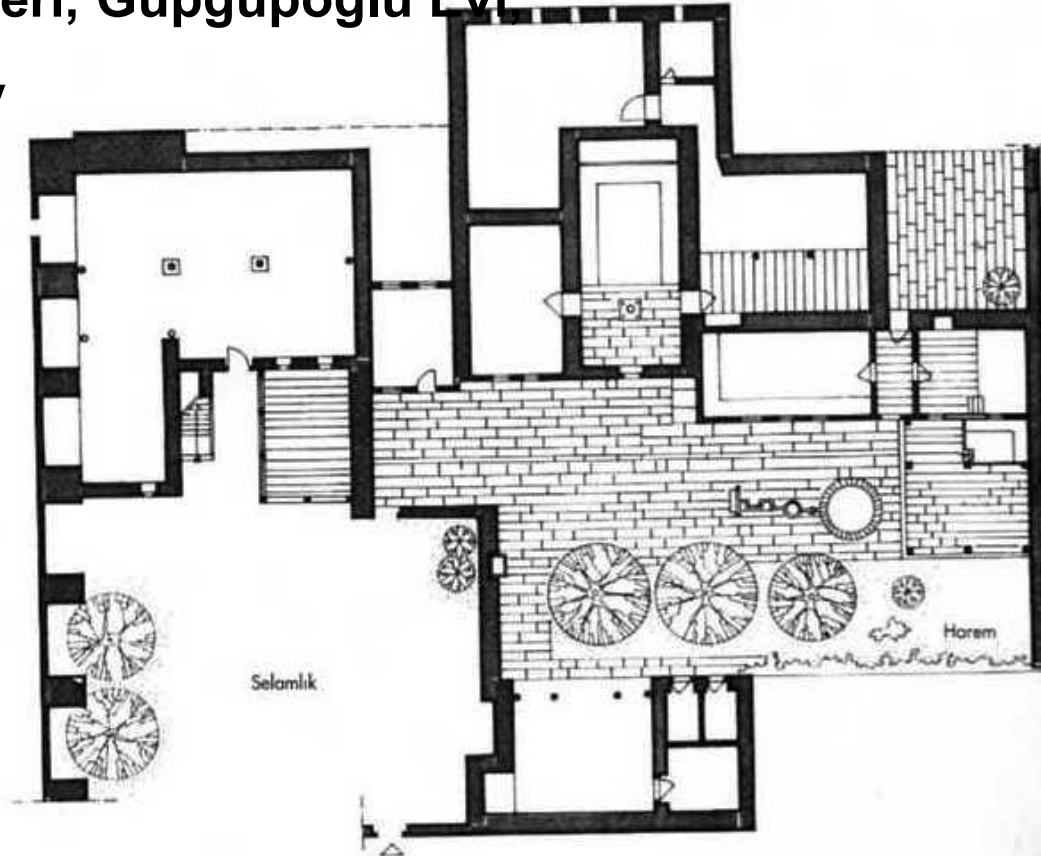

a

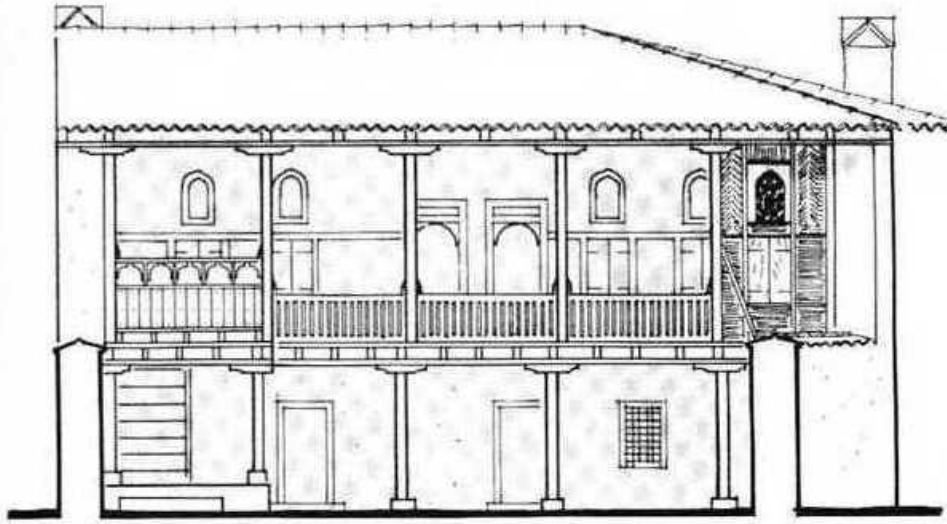
b

Kayseri, Güpgüpoğlu Evi

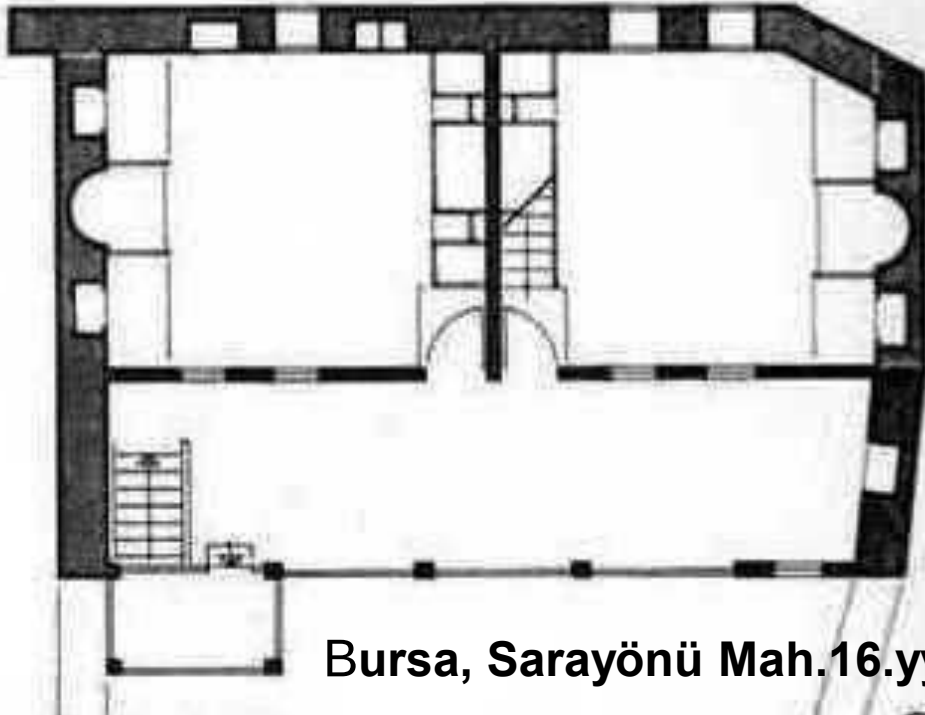
15.yy

- Odalar arasındaki **eyvan**,
 - odaların önünde **açık galeri**,
 - açık bir **köşk oda**
 - çıkma yapan bir **baş oda**
- hayatlı ev tipinin 15. yy' da başladığını göstermektedir.

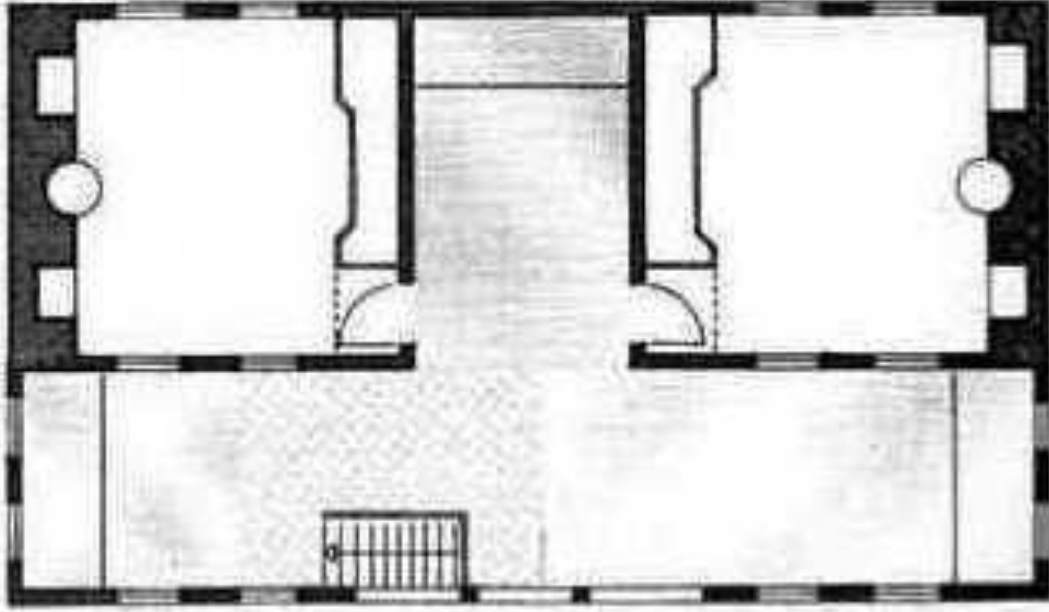

Kullanılan malzeme ahşaba dönüştüğünde hayatlı Türk evinin klasik biçimleri ortaya çıkmıştır.

Bursa, Sarayönü Mah.16.yy

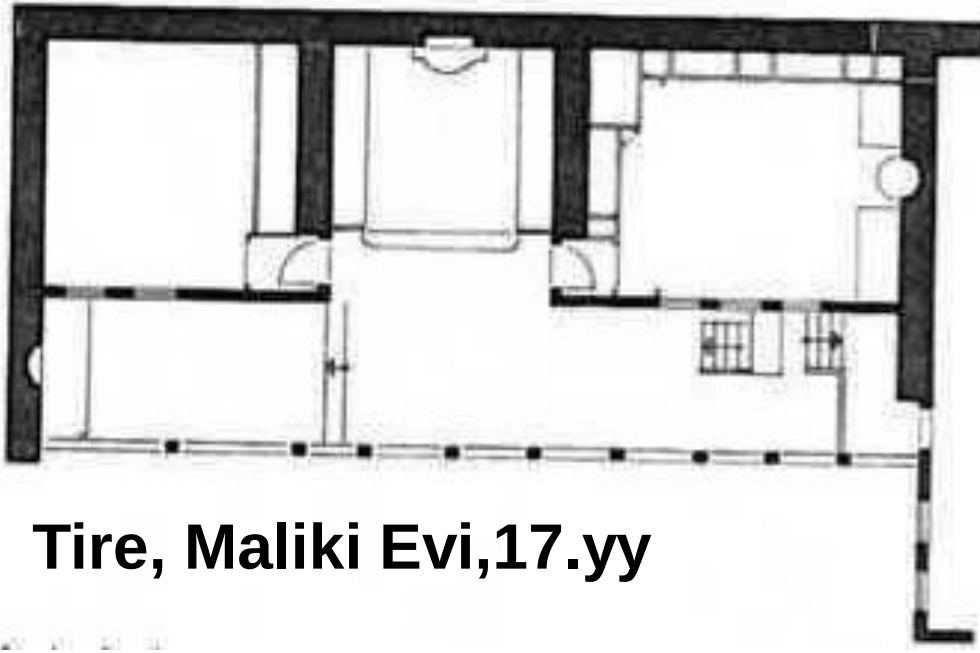
Bursa Sarayönü'nde bulunan ahşap ev,
• Dış duvarlar kâgir,
• bölme ve hayat/sofa duvarları ahşap çatkılı
• ana cephe; avluya bakan cephe.

Mudanya, Halil Ağa Evi, 1640

1640 tarihli Mudanya
Halil Ağa Evi,

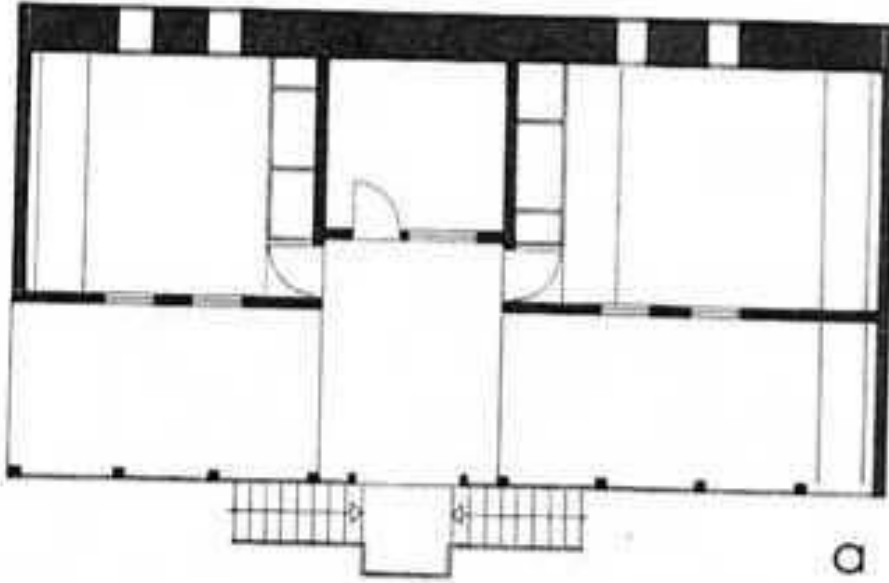
- ahşap iskeletli/çatklı
- kerpiç dolgu ve tepe pencereli
- 1. kat pencereleri iki sıralı
- alt sıra pencereleri döşemeye çok yakın bir seviyeden başlamakta
- tepe/kafa pencereleri alçı bezemeli

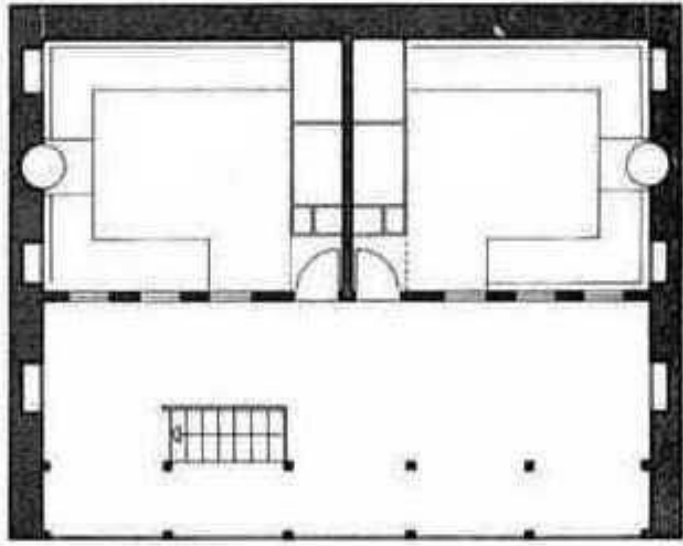
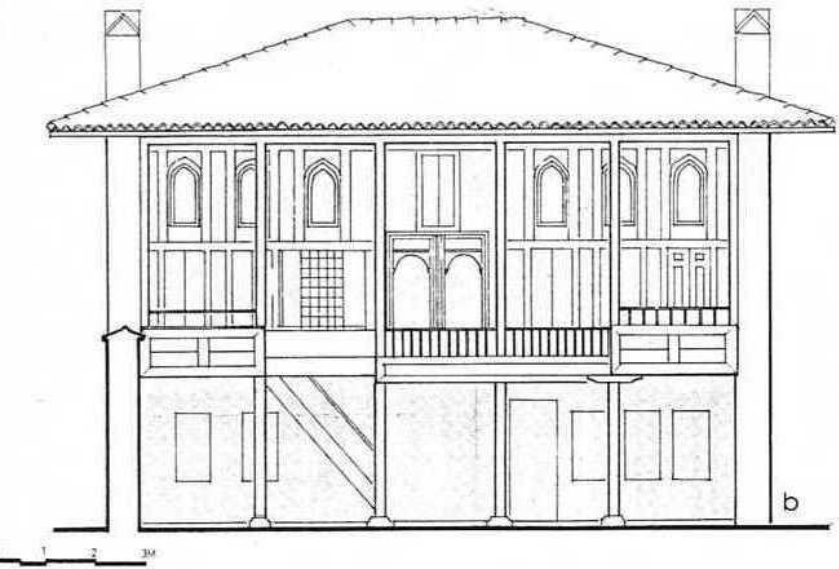
Tire, Maliki Evi,17.yy

Manisa Ayşe Kadın, Tire
Maliki, Bursa Halıcı İzzet,
Kütahya Çıyanzade Evleri
Taş duvarlı, iki odalı, eyvanlı
ve yalnızca avlu cepheli

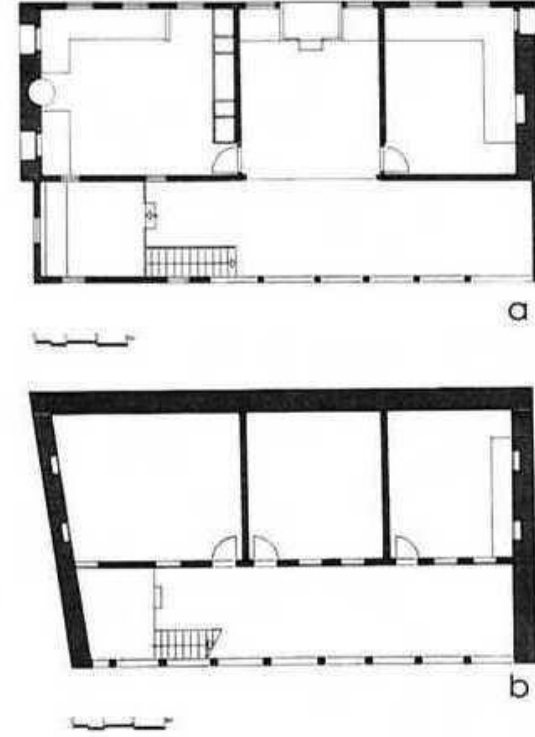
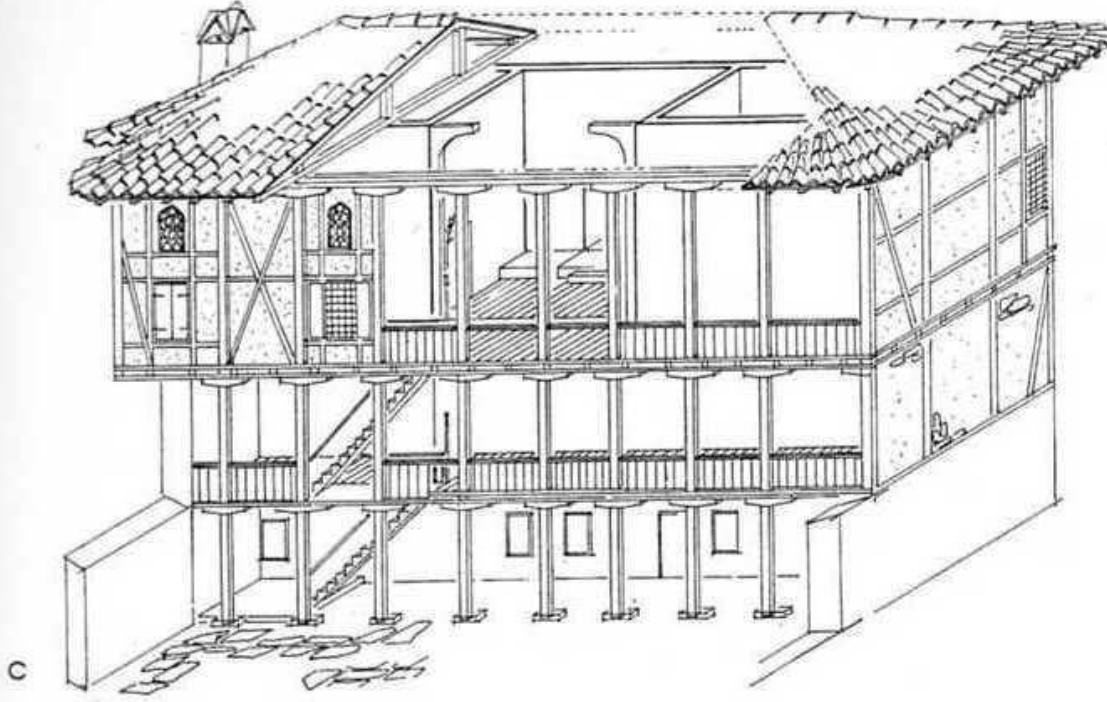
**Bursa, Halıcı İzzet
Evi, 17.yy**

Manisa, Ayşe Kadın Evi, 17.yy

Birinci dönem evlerinin evlerinin tasarım ilkeleri

- 2 katlı, dış sofalı/hayatlı, 2 veya 3 odalı bazen odalar arasında eyvan yer alır.
- Alt kat daha basık; kışlık odalara ve hizmet mekanlarına ayrılmış, üst kat esas yaşam katı.
- evlerin tek ve ana cepheleri avluya bakan hayat cepheleri
- 2 katlı, ahşap sütunlu revak, korkuluklar, odaların hayat'a açılan kapıları ve merdiven avlu cephesinin ana elemanlarıdır.
- Merdivenler hayat'ın içinde veya dışında, çoğu zaman avlu cephesinin ortasında yer alıp, iki kolludur.
- Dış duvarlar çoğunlukla taş, bazen kerpiç olup, evin üç cephesini kuşatır. Taş duvarlar yer yer kalın yatay hatıllarla bağlanır.
- Tek cepheli kübik evden daha dışa dönük, açık örneklerle geçiş 17. yüzyılın 2. yarısından itibaren gerçekleşmiştir.
- Bu dönemde üst kat duvarları ahşap çatkılı/hımış duvarlı
- sokağa açılan pencereler ve çıkmalar var.
- Odaların iç yüzleri ve sofaya bakan cepheleri sıvalı, dış yüzler ise derzlenmiştir.

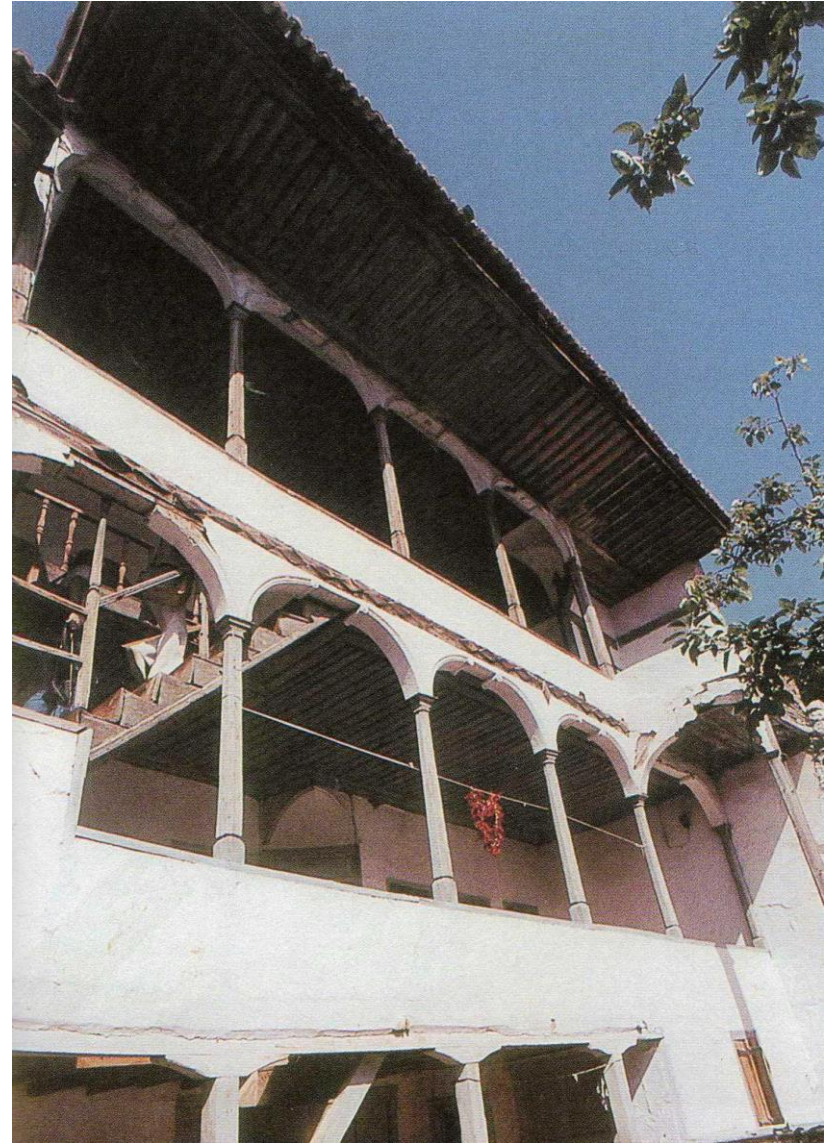
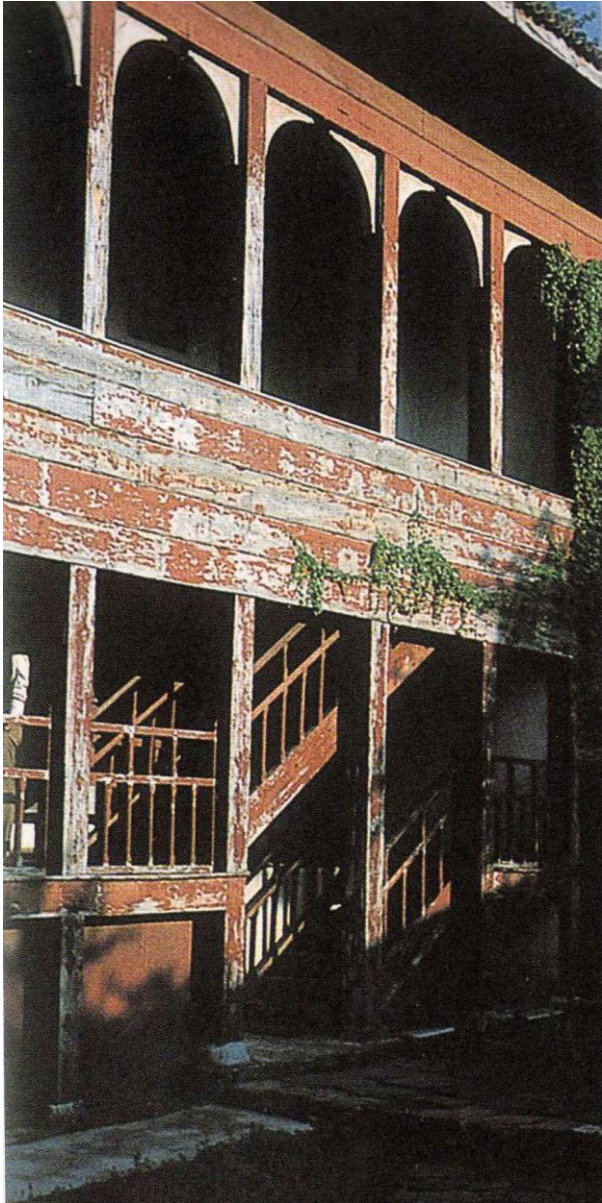

Bursa,Murat Evi,17.yy sonu

17. yüzyıl sonlarında yapılmış olduğu düşünülen Bursa Muradiye'deki Murat Evi 1. dönem evlerine örnektir. 17 yüzyıl hayatlı/dış sofalı evleri İstanbul ve çevresinde yaygın olarak kullanılmıştır

Bursa, Murat Evi, restorasyon sonrası

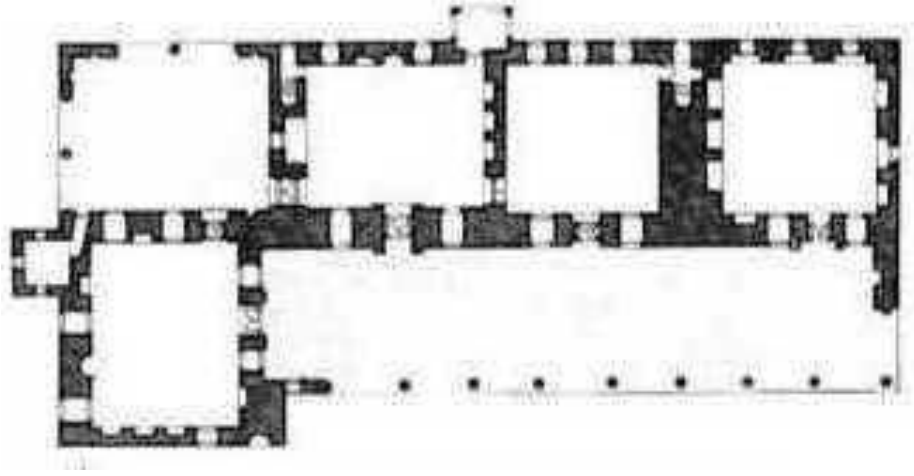

İKİNCİ DÖNEM EVLERİ,

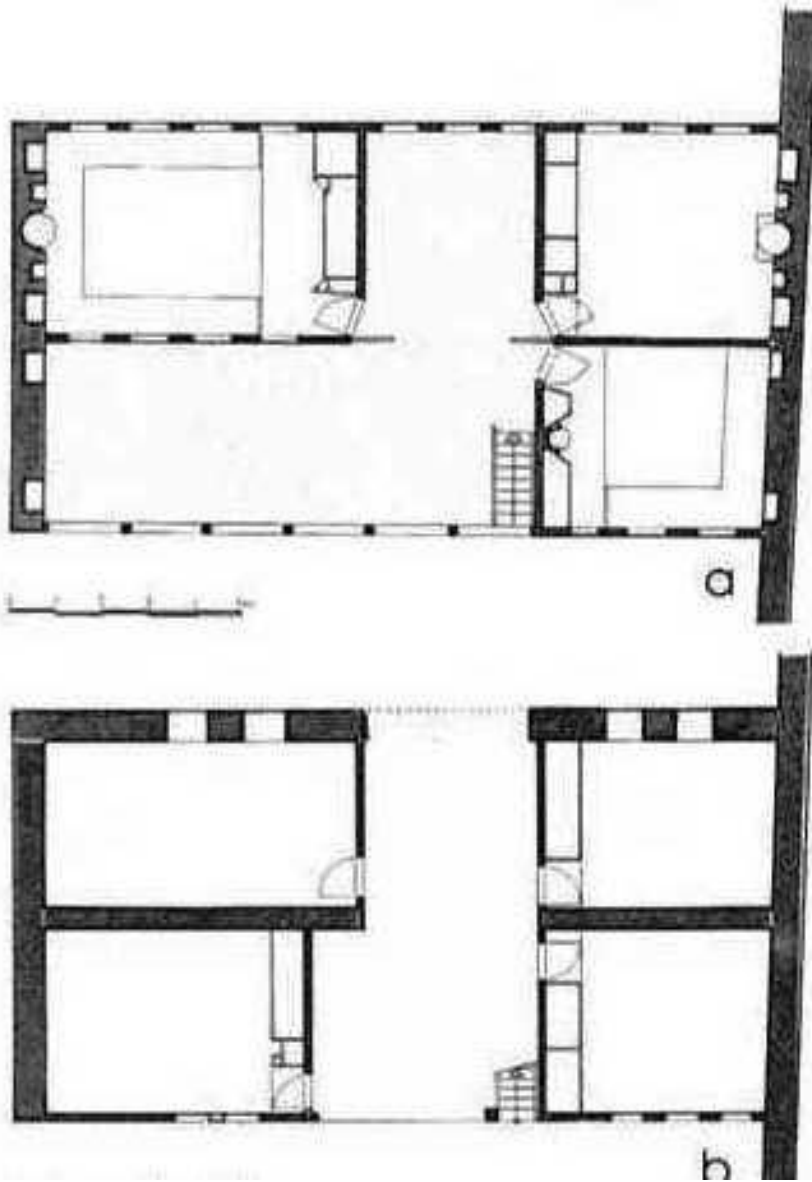
- Genel olarak bütün 18. yüzyılı kapsar. Hayatlı evin klasik dönemi bu yüzyılda oluşur.
- Odalar ve hayatta yer alan köşkler sokağa açılmaya başlamıştır.
- büyük hayatlı tek odalı evler, eyvanlı iki odalı evler, üç , dört veya daha fazla sayıda odalı evler yapılarak çekirdek birim büyütülmüştür.
- Odaların ve hayatın büyümesi için üst katlarda ahşap çatkılı daha hafif bir yapım tekniği kullanılmış
- Ahşap çatkılı duvarların içi ve dışı sıvanmıştır. Yapı cepheleri önceleri tuğla sıralarını anımsatacak şekilde boyanırken daha sonraları madalyonlar ve asma kandillerle bezenmiştir.
- Bu dönemde evlere daha alçak tavanlı ve birinci kat planı ile benzer plan şemasına sahip bir orta kat daha eklenmiştir.

- Bu dönemde büyük konaklar, odaların hayatın etrafına sıralanması ile oluşan plan şemasında yapılmaya başlanmıştır. (Fatih Köşkü gibi 15. yüzyıl)
- Kula Büyük Göldeliler Evi, Yenişehir Şemaki Evi'nde olduğu gibi “hayat”ın küçültülerek 3. bir oda yapılması veya planı U şeklinde, avluyu kuşatacak biçimde düzenlemek hep 18. yüzyıl gelişimleridir. (Tire Hacı Ömer Evi, Birgi Çakırağa Konağı) .

Fatih Köşkü, 15.yy

Üst kat planı

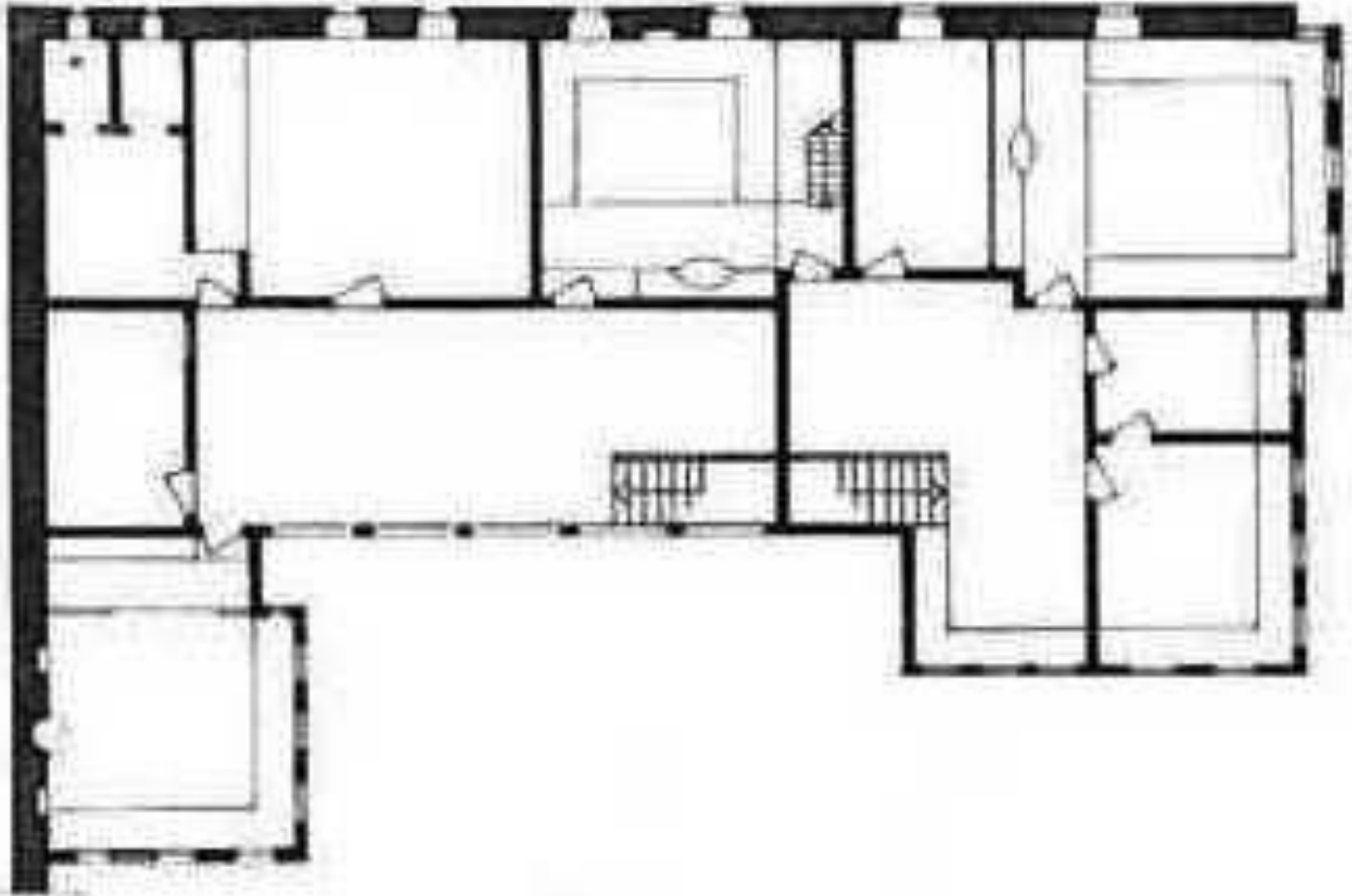

Yenişehir, Şemaki Evi,18.yy

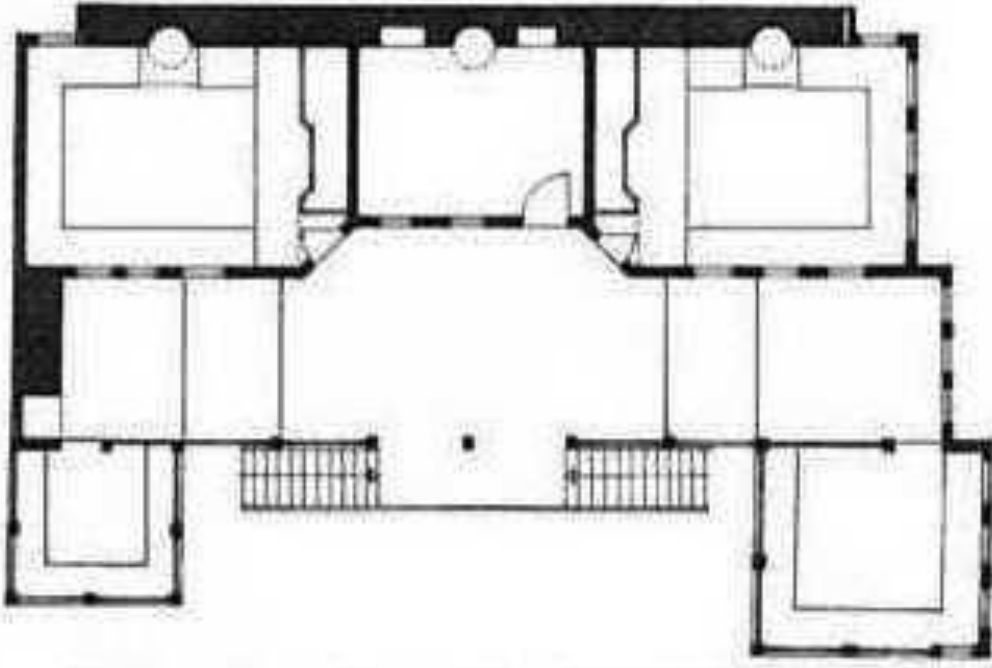
Zemin kat
planı

**Yenişehir,
Şemaki Evi**

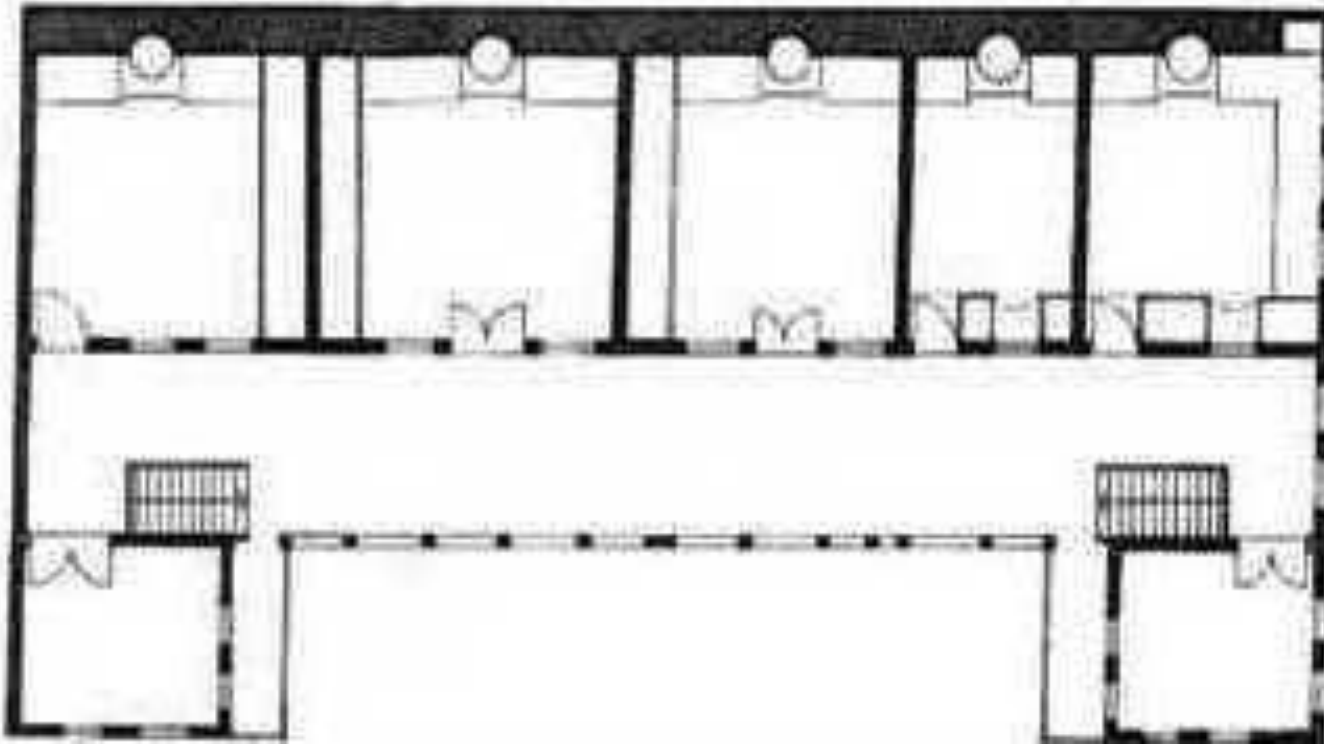

Tire, Hacı Ömer Evi

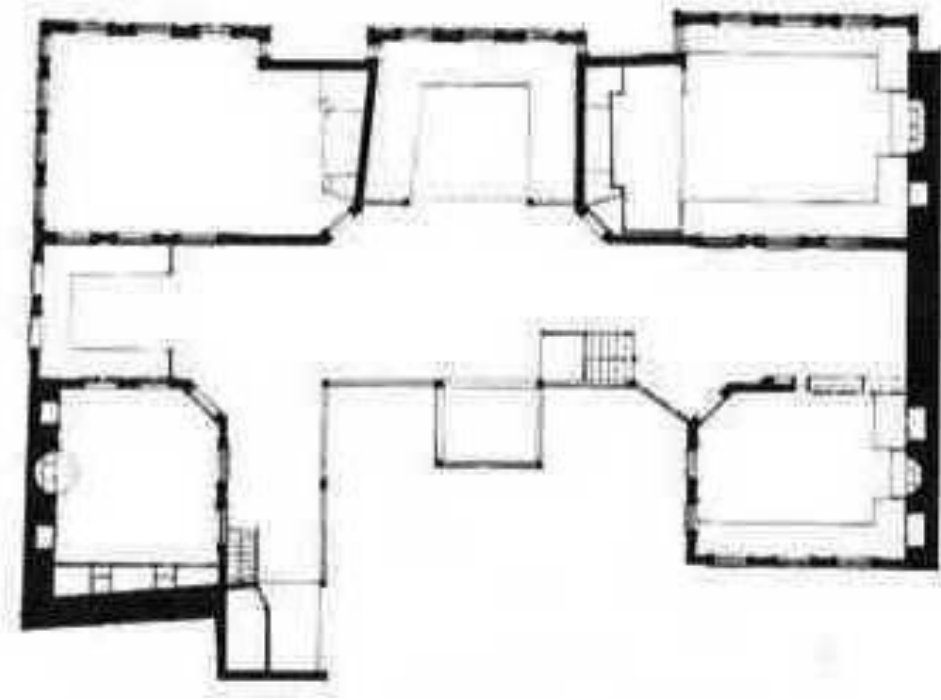

Kula, Beyoğlu Evi, 18.yy

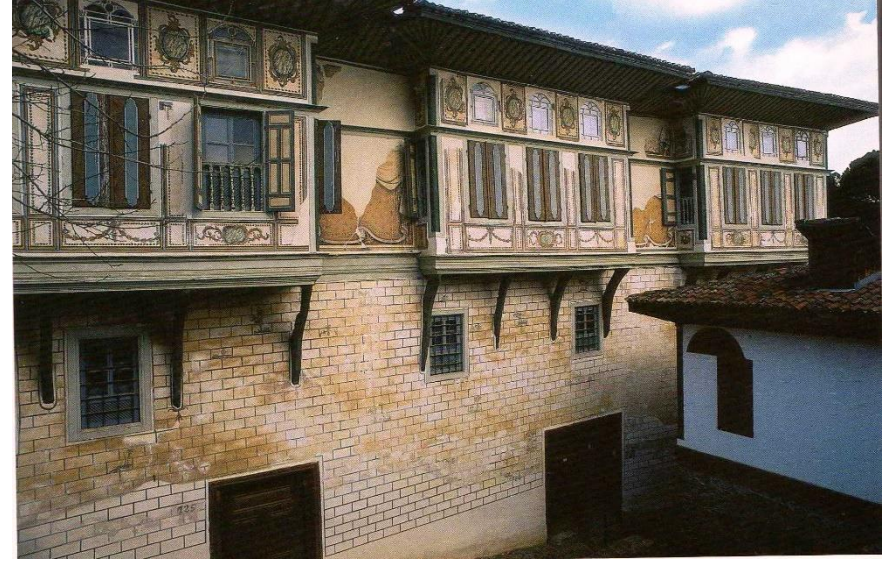

Uşak, Güllüoğlu Evi

Birgi Çakırağa Konağı, 1761

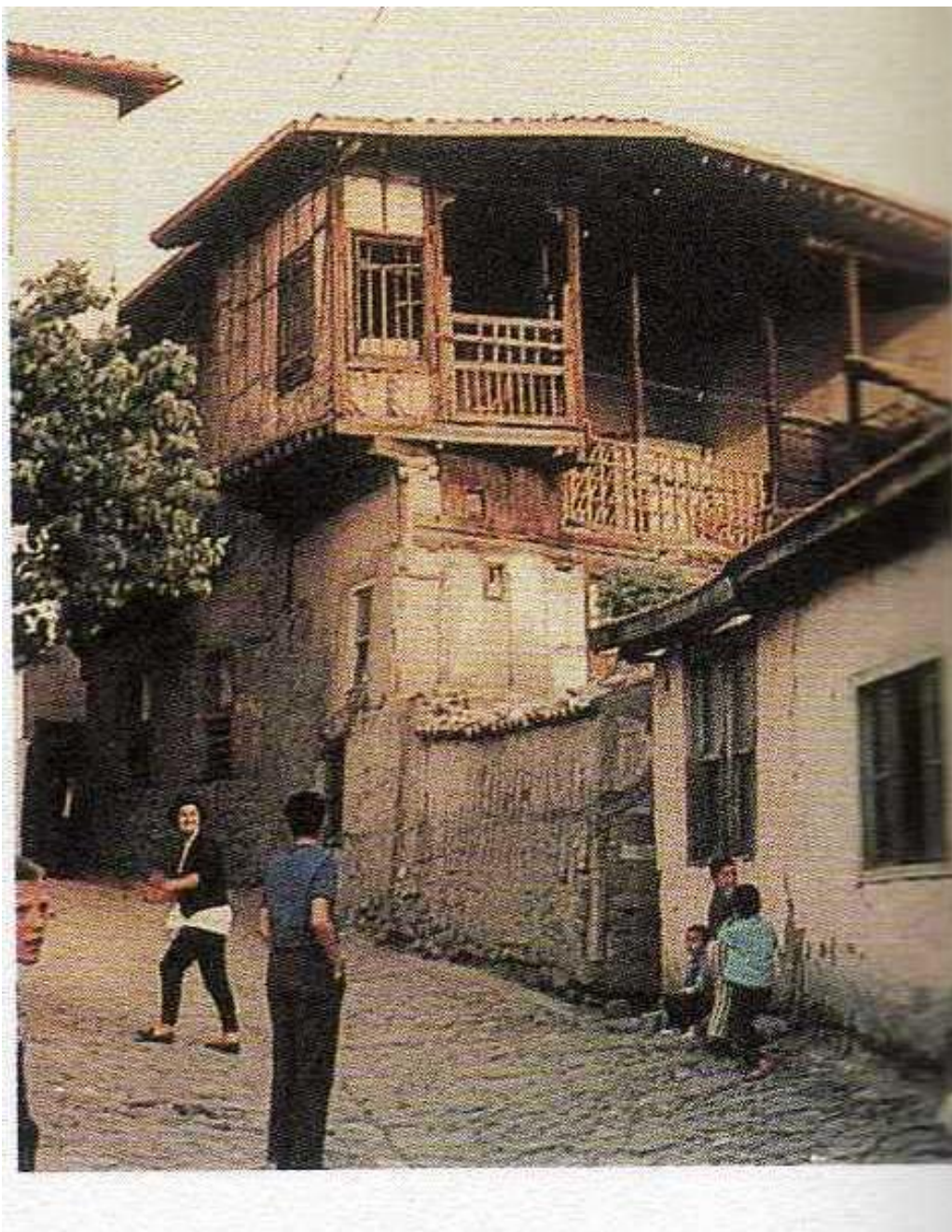

- Çakırağa Konağı, Hayatlı Türk evinin en ilginç örneklerinden biridir. Hayat'ın kenarına dizilen odaların sayısını arttırma sorunu U şeklindeki plan ile çözülmüş, “hayat” korunmuş, evin uzunluğu artmadan oda sayısı arttırılmıştır. Bu konakta “köşk” motifi odaya dönüştürülmüş, “hayat”ın avlu kenarının ortasına küçük bir köşk yerleştirilmiştir.

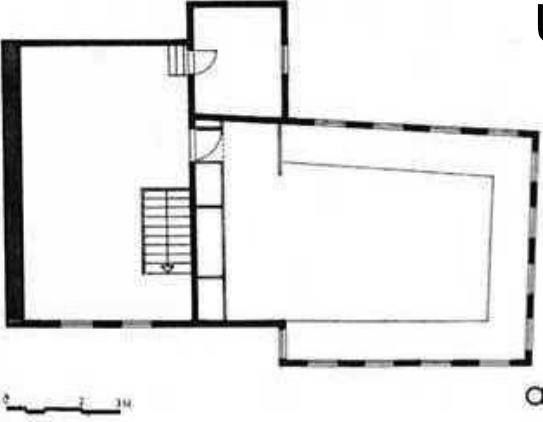

Muğla, hayat, ortak yaşam alanı

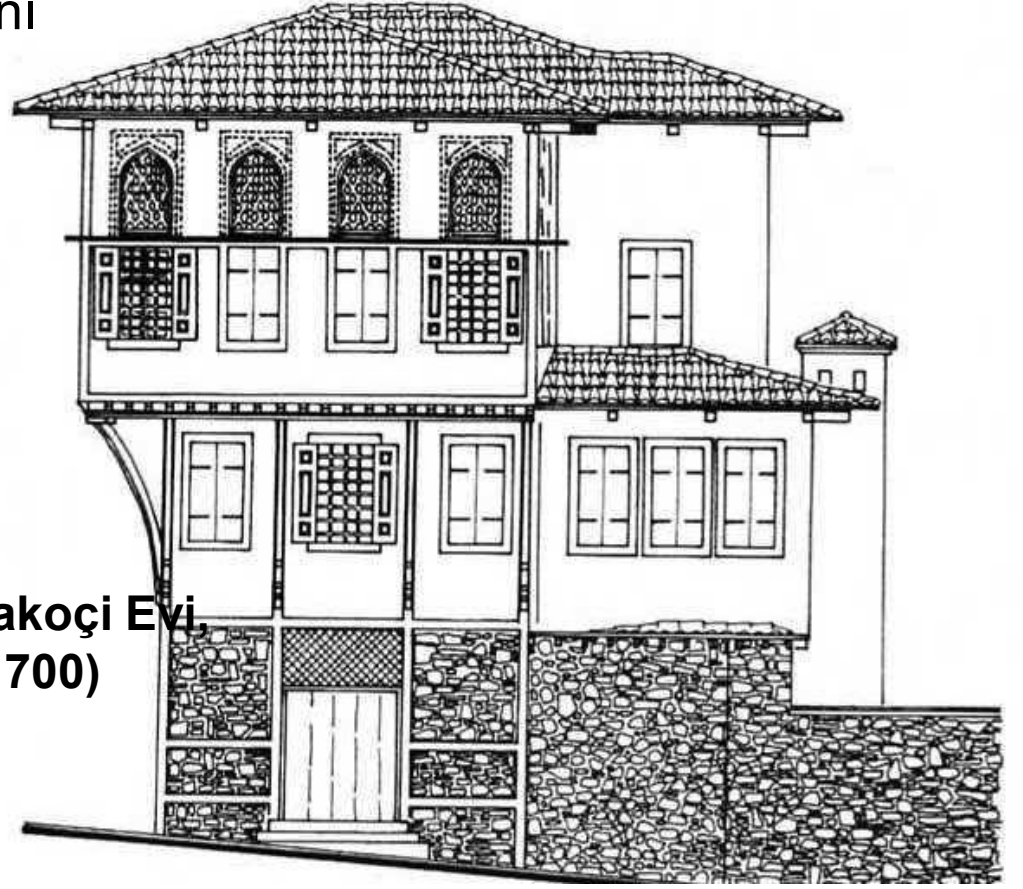

Ankara

Üst kat planı

**Tekirdağ, Rakoçi Evi,
18.yy başı(1700)**

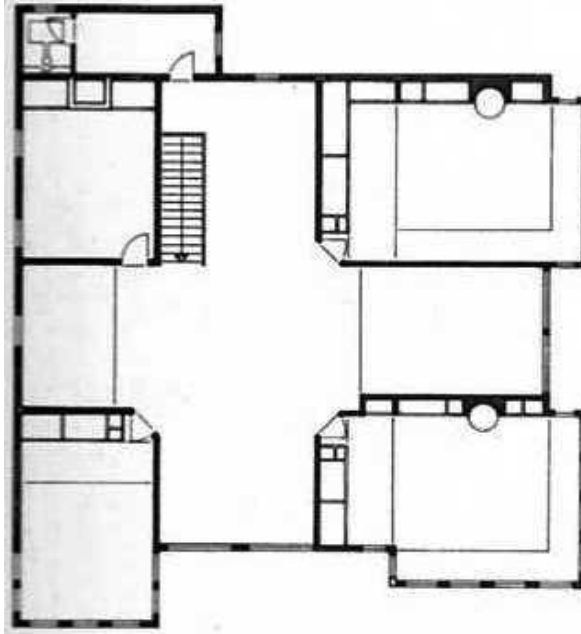

Zamanla hayatın/sofanın açık olan kenarına da odalar yerleştirilerek sofanın daha korunaklı bir hale gelmesi sağlanmış orta ve merkezi sofalı planlar kullanılmaya başlanmıştır (Tekirdağ Rakoçi Evi). Hayat bazı örneklerde hala bahçeye ya da avluya açık olmakla birlikte giderek boyutları küçülmüş ve iç sofa karakteri kazanmıştır.

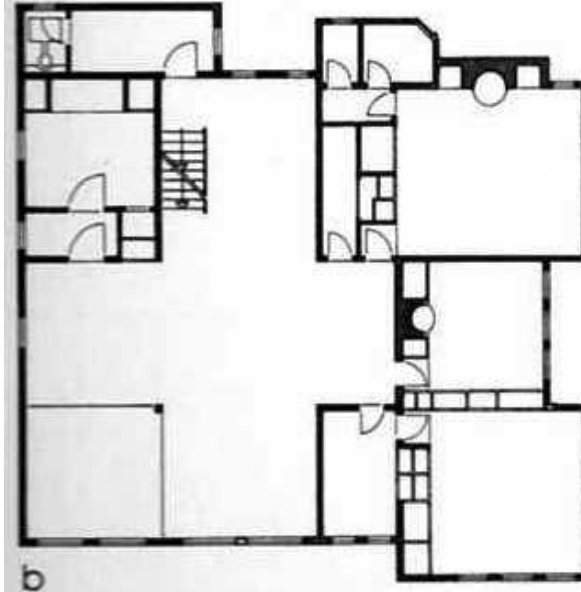

Tekirdağ, Rakoçi Evi

- ÜÇÜNCÜ DEVİR EVLERİ:
- U şeklindeki plan 19 yüzyılda asimetrik olarak yerleştirilmiş üç odalı, hayatlı planlara dönüşmüştür.
- 19. yüzyılın 2. yarısında ise eksensel, simetrik planlı kent evlerine geçilmiştir.
- Kentlerde 19. yüzyıldan itibaren başlayan dönüşüm, “hayat”lı evin şekil değiştirmesine ve evlerin yarı-kırsal niteliğinin kalkmasına neden olmuştur. Evler daha küçük arsalar üzerine sıra evler şeklinde yapılmaya başlanmış,
- hayat/sofa merkezileşerek eyvanlar kapatılıp odaya dönüştürülmüş veya yok olmuştur.

a
1 2 3 4 5M

b

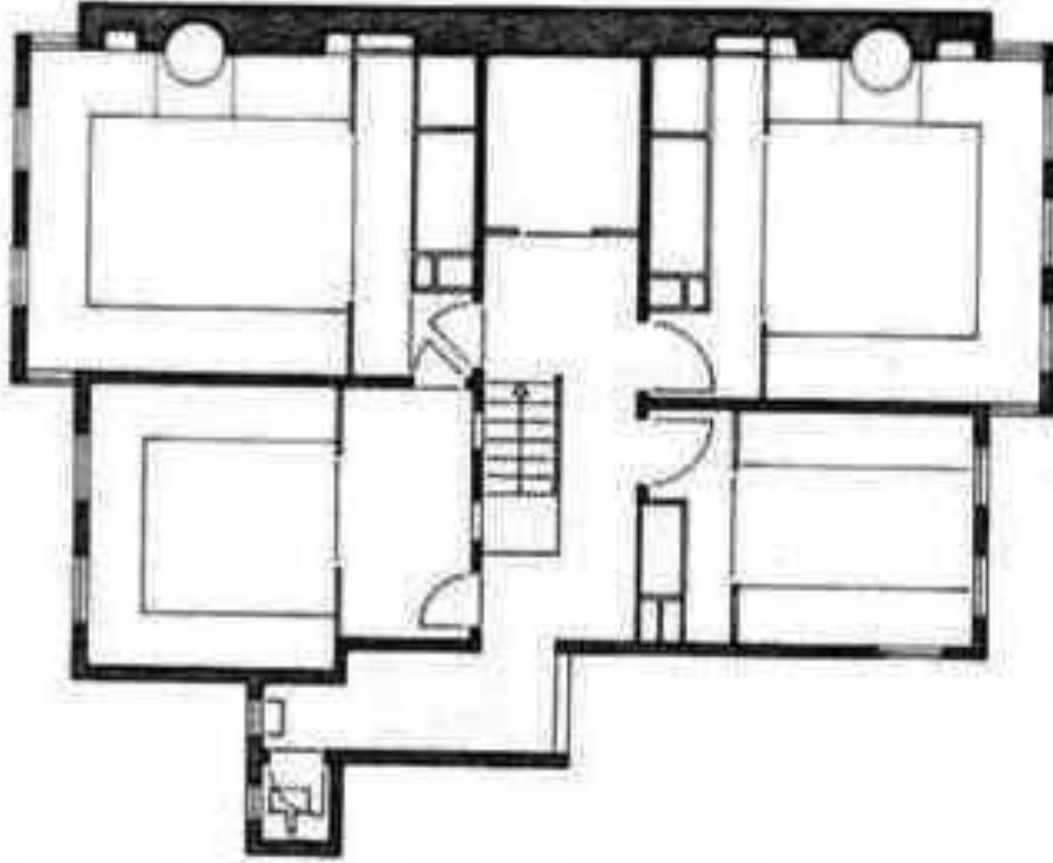
İzmit, Sipahi Ömer Ağa Evi

- Ömerağa Evi, merkezileşme öncesindeki örneklerden biridir. Bu tasarım eski açık plan ile kapalı plan arasında kavramsal belirsizliği yansıtmaktadır.

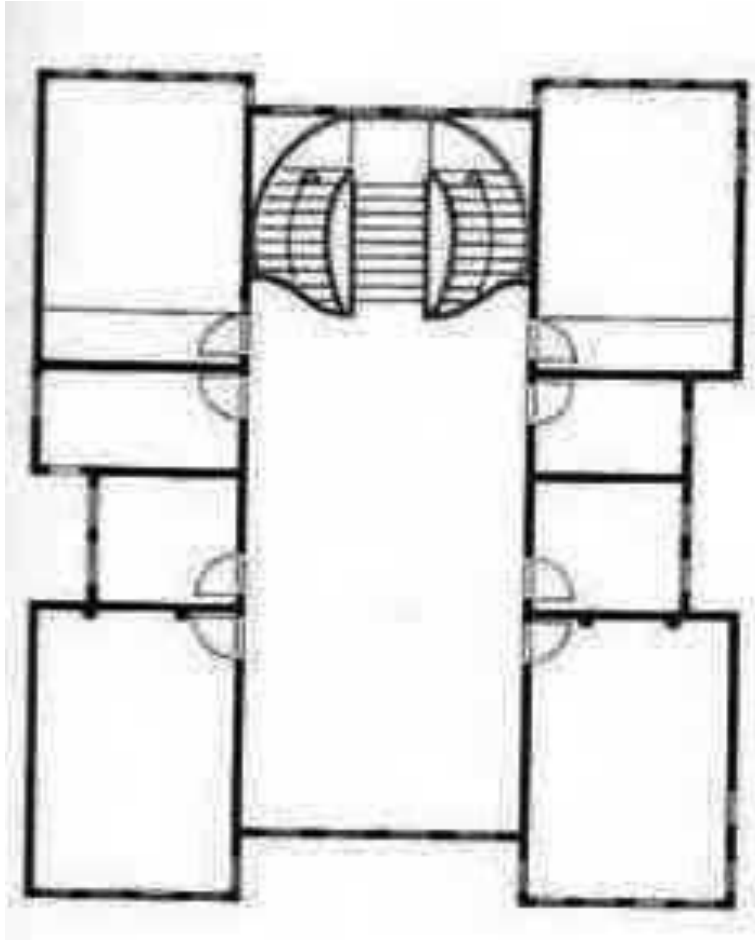
Zemin kat planı

Geç 18. ve 19. yüzyıl kent evleri iki ana plan şemasında yapılmıştır.

- Bunlardan biri iki tarafında odalar bulunan iç sofalı plan, diğeri ise köşesinde odalar bulunan haçvari sofalı plandır.
- İki tarafında odalar bulunan iç sofalı plan tipinde sofanın evin bir başından diğerine kadar uzandığı durumlar “karnıyarık” plan tipi olarak adlandırılmıştır.

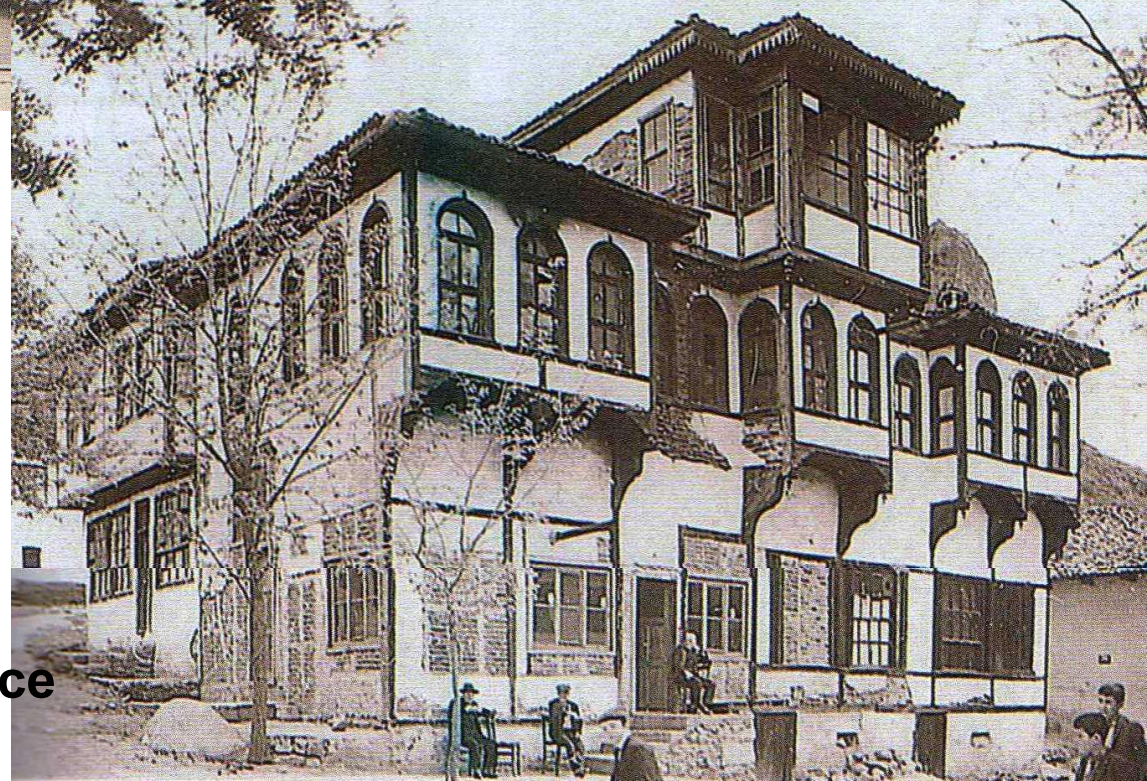
Gebze, Kadri Usta evi, 18.yy 2. yarı

Kandilli, Kont Ostrorog Yalısı, 19. yy başı, karnıyarık plan tipi

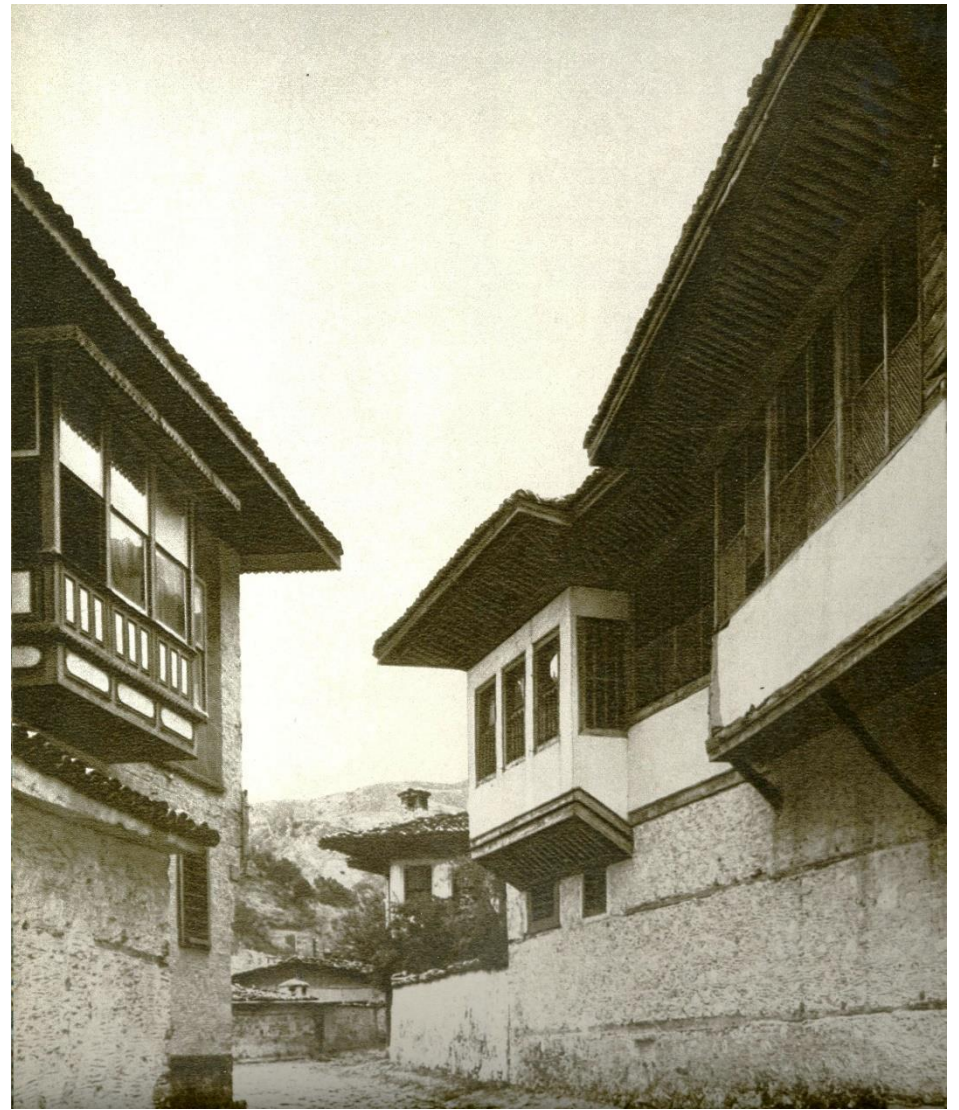
Kütahya

Bursa-Eskişehir arası-Küplüce

Antalya evleri,19.yy başları

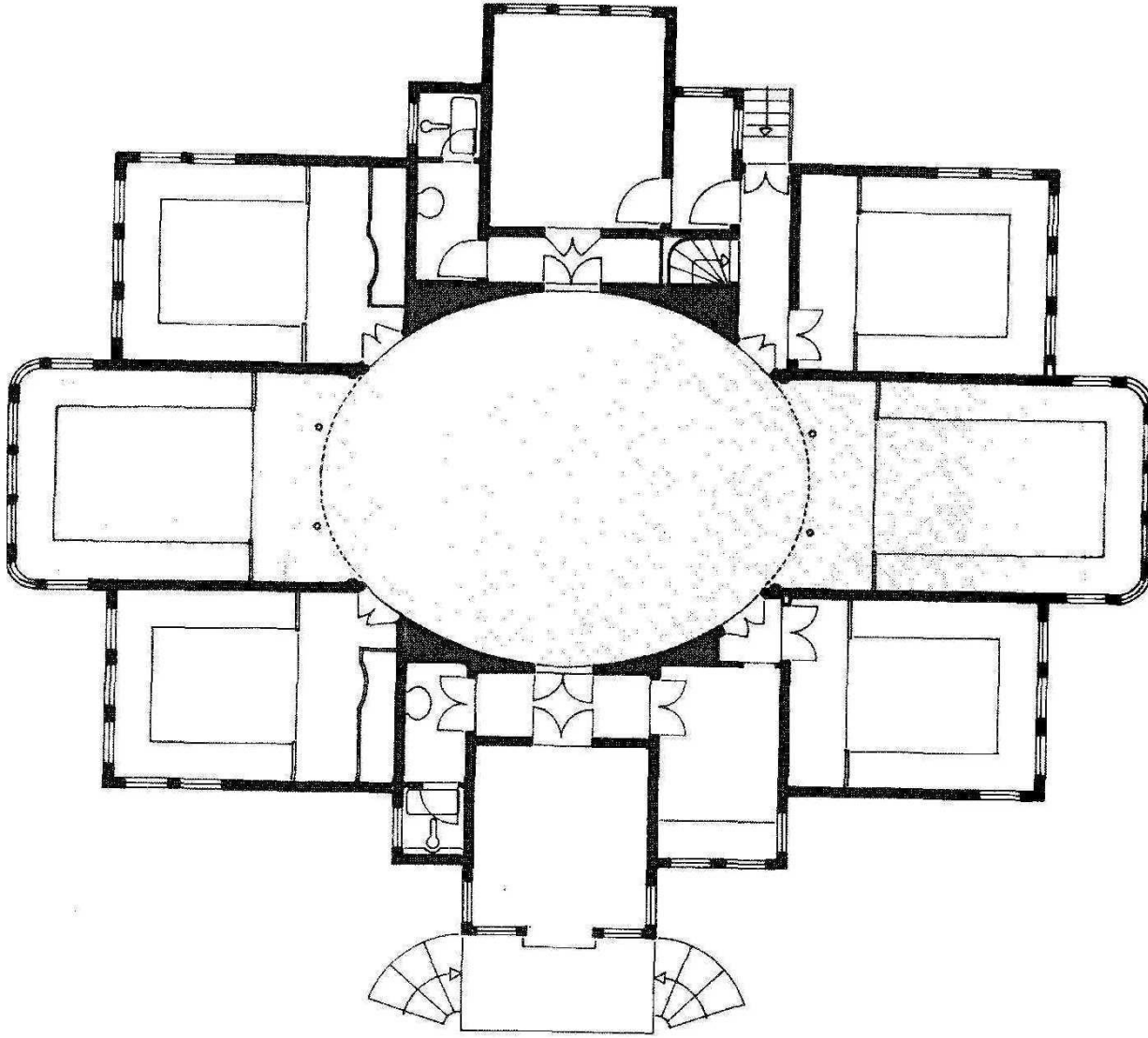

Buldan,19. yy başları

1970, Kale Sokak

- İç sofalı uygulamanın bir başka türü ise büyük konaklarda uygulanmış, ikincil koridorlar kullanılarak iç sofalar tamamen yan odalardan ayrılmıştır. (Yusuf İzzettin, Rukiye Sultan, Nispetiye Köşkü). Böylece harem ve selamlık bölümleri birbirinden kolaylıkla ayrılmış, sofa bu iki bölümü ayıran mabeyn/ortak hacım olmuştur.

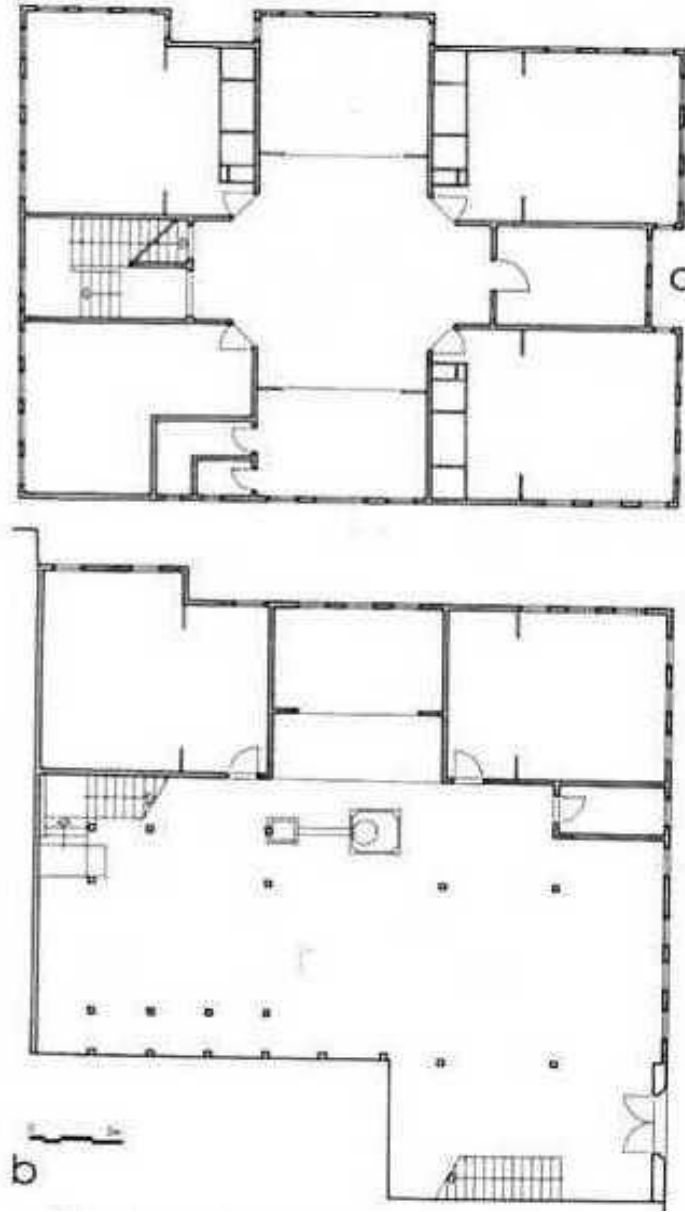

**Bebek, Nispetiye
Köşkü, 19 yy**

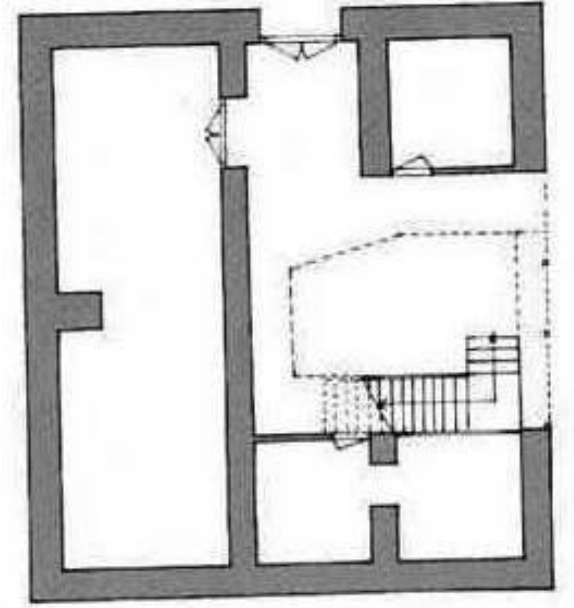
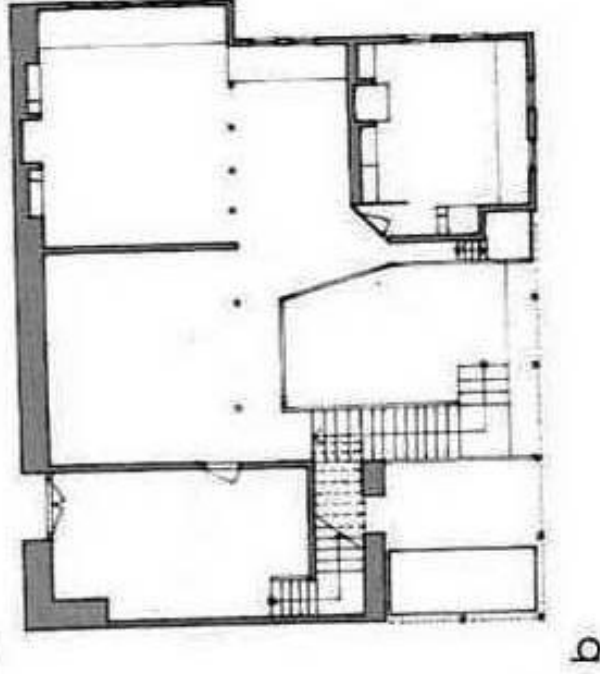
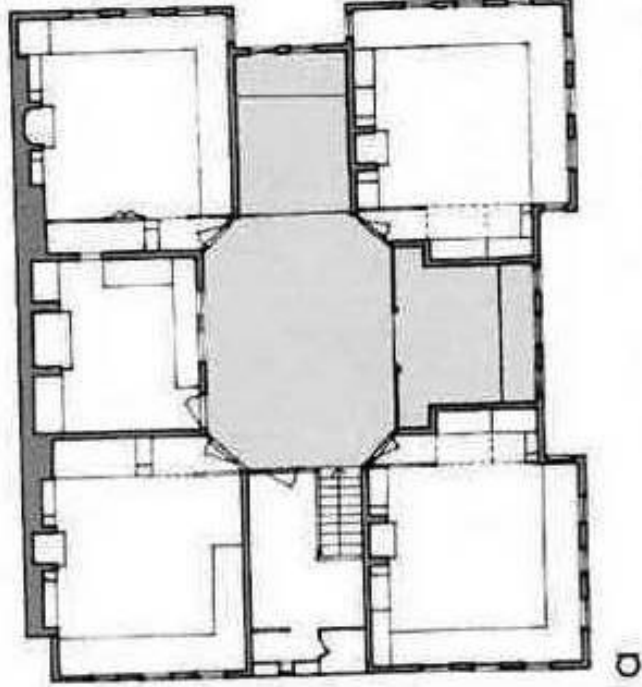

Haçvari biçimli ya da haç biçimli sofalar: Bu tip plan şemasını; dört eyvanlı merkezi hacimli eski bir İslami plan düzeni olarak düşünmek mümkündür. Yani bu plan şeması Türk mimari geleneğine çok yabancı değildir. Ancak 19. yüzyılda benimsenmesinin nedeni Avrupa'daki neo –klasik akıma bağlanabilir.

Ankara, Değirmenci Ahmet Ağa Evi, 19.yy

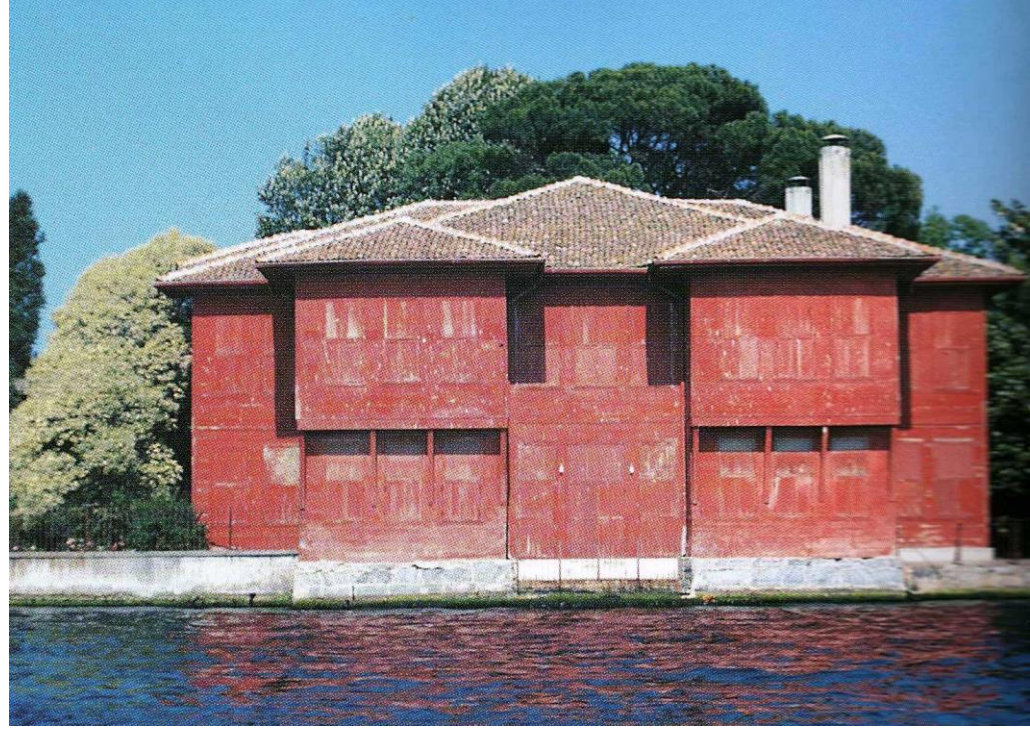
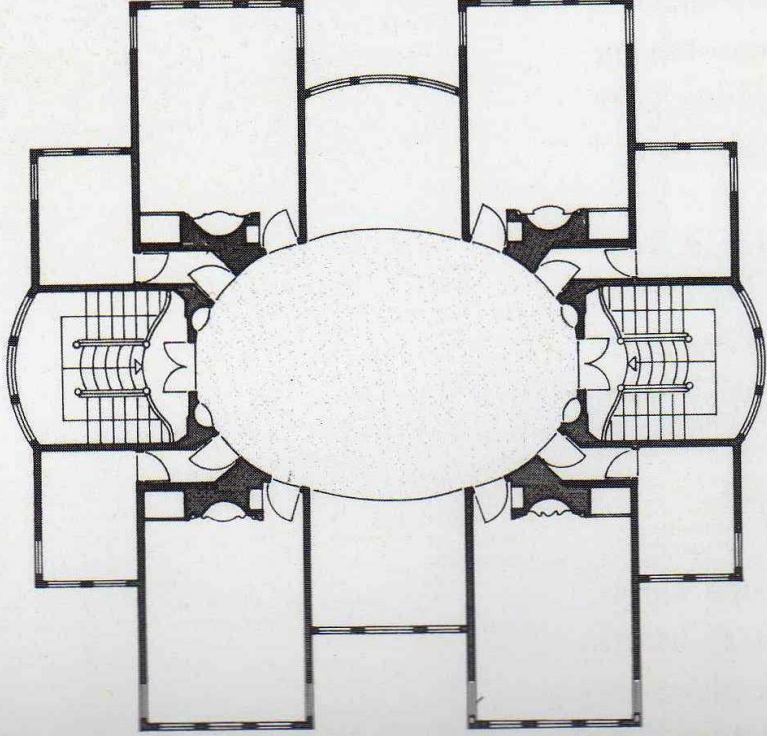

**Bebek Kavafyan Evi,
18.yy. 2.yarısı**

Safranbolu, Saraçlar Evi, 20.yy başı

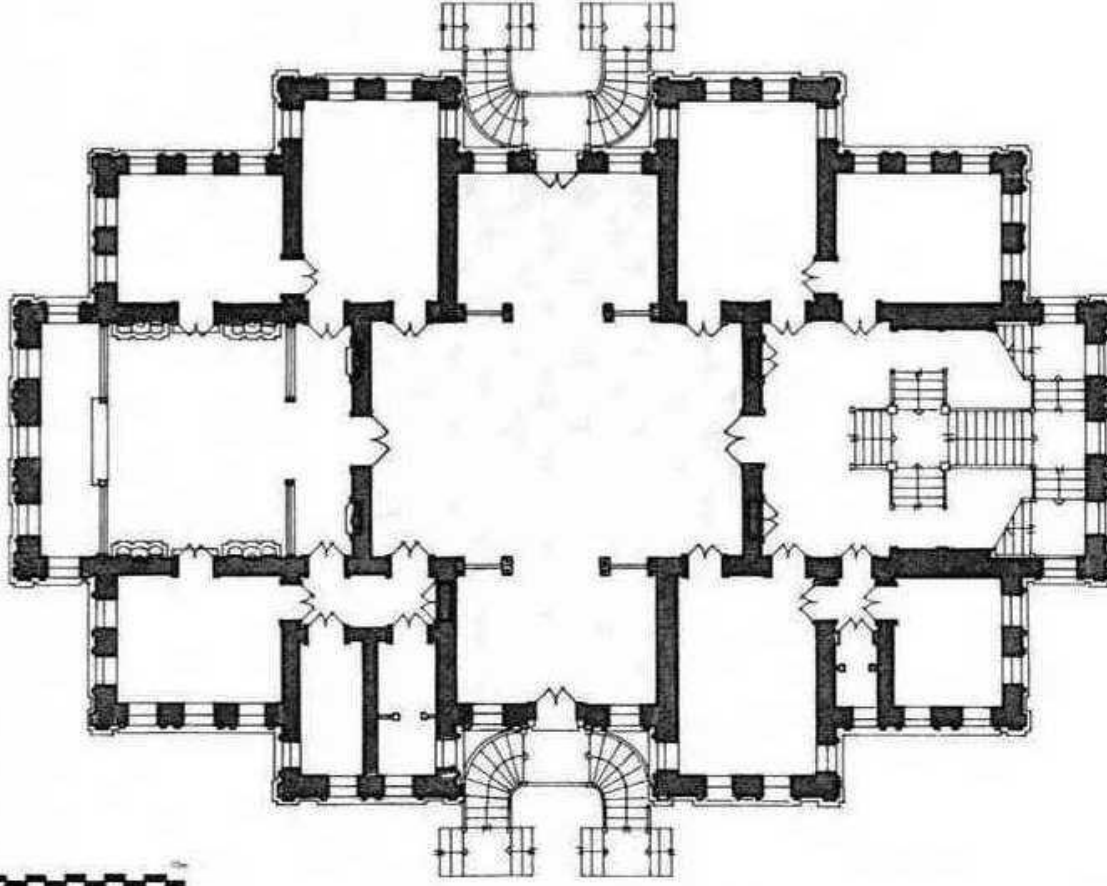
Merkezi sofalı planlara bir örnek oval planlı Sadullah paşa yalısıdır. Bu yalıda karniyarık plan tipi ile haçvari sofalı bir planın sentezi görülür.

Çengelköy, Sadullah Paşa Yalısı, 19.yy

- 18 ve 19. yüzyılda yapılmış bazı büyük konutların planlarında hayatlı ev geleneğinin sürdürüldüğü görülür. Örneğin Bebek Köçeoğlu Yalısı'nda (1780) oda kavramı, eyvanlar ve sofa geleneksel planı sergiler.

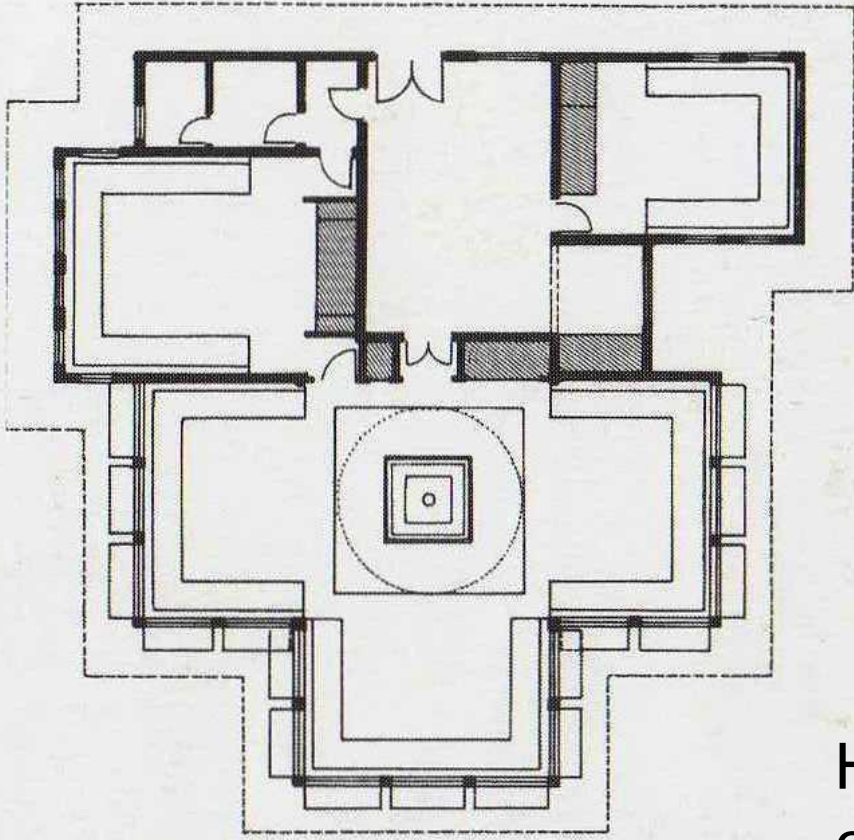
Büyük sultan
köşkleri arasında
Büyük Mabeyn
Köşkü, geleneksel
planın güzel
örneklerindendir.
Süslemeleri ve
elemanları ile
Avrupalılaştırmıştır.

Büyük Mabeyn, 1865

Büyük Mabeyn,1866

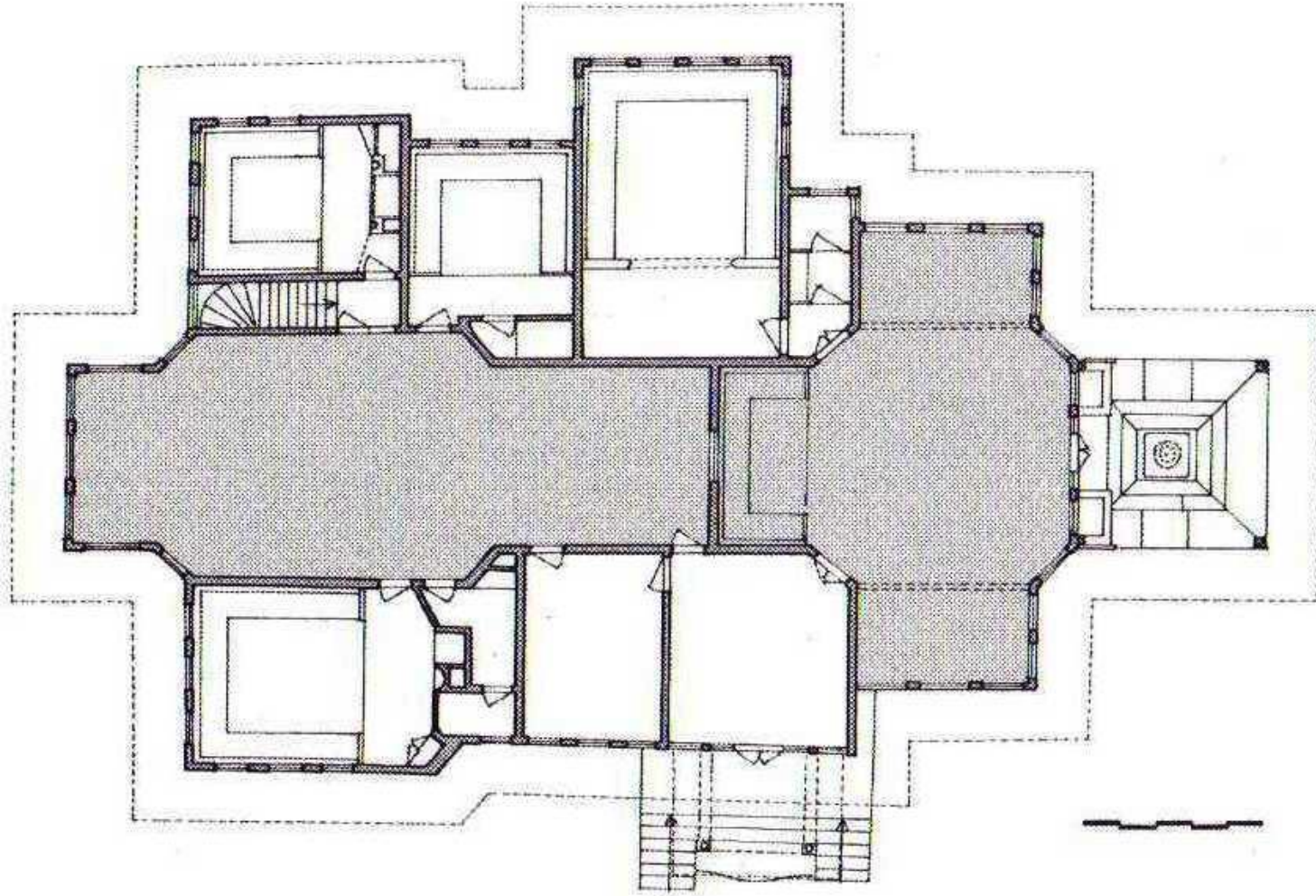

Haçvari planlı,köşklerin en eskisidir.

Bu plan, küçük av köşkleri,bahçe köşkleri, seyir köşkleri ve kabul sofaları için çok uygulanmıştır.

Amcazade /Köprülü Yalısı
Divanhanesi,1699

Aynalıkavak K s , 1791

Haçvari planın başka bir çeşitlemesi de  ndeki ana k  ke uzunlamasına bir hol eklenerek yapılmıştır.

Aynalıkavak K s 

Huber Yalısı, 19. yüzyılın son çeyreği, Art Nouveau üslup